

Abrahám

Příběh o Abrahámovi je složen z mnoha menších pověstí a vyprávění. Ty jsou buď **samostatné** (v *Egyptě vydává Sáru za svou sestru, smlouva s Abímelekem, aj.*) nebo na sebe **volně navazují** (o *Lotovi, očekávání dědice*). Je nutné odlišit historickou pravdu příběhu od jeho pravdy náboženské. Musíme si prostě uvědomit, že zde se můžeme dozvědět mnohé o víře a životě s Bohem, přestože se vše neodehrálo v historii přesně tak, jak si to můžeme přecíst. Můžeme si ale položit několik historických otázek:

Byl Abrahám konkrétní historickou postavou ?

Snad. Pravděpodobně byl významnou postavou skupiny, která měla své sídlo v judských horách u Chebronu. (*jejich hlavní svatyně byla v Dubech u Mamre*). Vzpomínka na něj se předávala z generace na generaci. Postupně se k ní jistě přidávaly i jiná vyprávění, možná i příběhy jiných, méně významných vůdců. Ty potom byly spojeny ve volně navazující příběh Abrahamova života. Pozdější redaktor kladl větší důraz na náboženské hodnoty: na Abrahámovu víru a poslušnost i na nezrušitelné Boží vyvolení a zaslíbení.

Kdy Abrahám žil ?

To nelze přesně zjistit. Je to vzpomínka usazeného národa na vlastní - ještě kočovnou minulost, tedy dobu mezi 20. a 12.st.př.n.l. Popis prostředí však ukazuje na dobu asi 20.-17.st.př.n.l., kdy docházelo k velkým přesunům kočovných kmenů Amorejců. Zprávy z bible se srovnávají s písemnými nálezy ze starověkých měst dnešního Blízkého Východu. Zachovalo se toho dost a podobnost tehdejších zvyklostí s událostmi z Písma je někdy velmi překvapující.

- *jména jako Abram, Jakob, Lea, Lában nebo Izmael se zde běžně užívala*
- *řeší se problémy ustanovování dědice (pokud muž neměl syna) - adopcí*
- *najdeme popis prodeje prvorozenectví i důležitost požehnání prvorozenému*
- *manželské smlouvy dovolují manželce nabídnout manželovi služku a řeší její budoucí postavení v rodině*
- *vidíme, že sestře se dostávalo mnohem více právní ochrany, než manželce, a proto vydával Abrahám Sáru v Egyptě za sestru*
- *smlouva se běžně stvrzovala zabitím zvířete, jako to učinil Abrahám při smlouvě s Bohem*

Kde Abrahám žil ?

Písmo říká, že v Uru. **Ur** bylo slavné **jihomezopotámské město**, které objevil v našem století archeolog Woolley. Při vykopávkách našel město s vysokou kulturou bydlení i života. Nevíme samozřejmě, zda se jednalo přesně o toto město. Když ale čteme „*Kaldejský Ur*“, ukazuje to spíše na dobu sepsání, kdy pisatel chtěl, aby si čtenář spojil Abrahámovu původní bydliště právě s tímto městem. Skutečné Kaldejce bychom zde však mohli najít nejdříve asi za 500 let po Abrahámově odchodu. Zmínka o městech Ur a Chárán v severní Mezopotámii, ve kterých bylo uctíváno měsíční božstvo, může také ukazovat původní náboženství Abrahámovy rodiny.

Příběh o Abrahámovi (1.kniha Mojžíšova 11,10-25,18)

Člověk, původním jménem **Abram**, uvěřil Božímu slibu a uposlechl Boží výzvu. Se vším svým majetkem odešel ze své země i od své rodiny a vydal se do země, kterou mu slíbil Bůh. Nemůžeme ale říci, že by se hned od počátku jednalo o člověka dokonalého. V příběhu vidíme i Abramovu nedůvěru, když svou ženu **Sáraj** vydává v Egyptě za svou sestru, aby se měl lépe. I o dědice se postaral zcela lidským způsobem - měl syna **Izmaela** se Sářinou služkou **Hagar**.

Za svého **synovce Lota** ale prosil Hospodina, i když ten si úmyslně vybral úrodnější pastviny a od strýce se oddělil. Nezapomněl na něj ani ve chvíli, kdy byl Lot zajat cizími králi a vysvobodil jej. Za to byl pak Abrahám odměněn svým setkáním se **Sálemským králem Melchizedchem**, označeným jako kněz nejvyššího Boha. Je zde vlastně první zmínka o budoucím svatém městě Jeruzalému.

Očekávaný dědic, syn Abraháma a Sáry, se skutečně narodil a jeho jméno **Izák** lze přeložit slovy: „*směje se*“. Sára se smála nevěřičně, když slyšela od božích poslů, že se jí, v jejím věku, narodí. Jiní se ale mohli smát i posměšně, protože starci Abrahámovi se syn narodil po návštěvě Abímeleka, který si chtěl vzít Sáru za ženu. Izmael se Izákovi tak posmíval, až jej i s matkou poslal Abrahám pryč.

Když se konečně zdála budoucnost Abraháma zabezpečena, vyzval jej Hospodin, aby **obětoval Izáka**. Tady vidíme, jaký pokrok na své cestě s Bohem, učinil Abrahám. Už nediskutoval a nehledal svá vlastní řešení, ale jakkoliv byl příkaz nelogický, vzal chlapce a jel. V té době se smlouvy obvykle stvrzovaly zabitím zvířat, ale ani obětí dětí nebyly neobvyklé. Zde ale Hospodin lidskou obětí jasně odmítl. Ani teď, ani nikdy jindy nechce Bůh, aby se kvůli němu lidé zabíjeli !!

Po smrti Sáry, koupil Abrahám v zemi, kterou mu Bůh slíbil jako dědictví, první kus pole s jeskyní. Zde pohřbil Sáru. Pro Izáka bylo potom potřeba najít manželku a i on sám se ještě oženil s **Keturou**. Měl s ní také syny, kteří jsou zde označeni jako „synové Ketúřini“. Pouze Izák však je synem zaslíbení. Abrahám zemřel „*stár a sytý dnů*“, když se dočkal dokonce obou svých vnuků: Jakoba a Ezaua.

Dost podrobně jsme se zmínili o příběhu Abraháma. V jeho životě najdeme totiž něco, co bylo do té doby neobvyklé. Abrahám se celý život nechal vést Bohem, rozmlouval s ním, radil se s ním, poslouchal jeho příkazy. Právě svou poslušností pomáhá naplňovat Boží zaslíbení. Tomuto Abrahámovu postoji říkáme: **OSOBNÍ VÍRA**.

Z **historického hlediska** je docela možné, že rodinné vztahy, tak jak nám je předestírá 1.kniha Mojžíšova, byly teprve později přidány do ústně předávaných pověstí. Dnes se má za to, že v Izraeli existovalo více center, většinou kolem svatyní, kde žili předci budoucího svazu 12 kmenů Izraele. Tyto skupiny si předávaly ústní vyprávění o svých významných předcích a, které měly většinou vztah k určité konkrétní svatyni. Takto můžeme rozlišit nejméně 4 skupiny:

1. Skupina v judských horách u Chebronu, hlavní svatyně **v Dubech u Mamre**, předek: **ABRAHÁM**. Po vzniku království zde měl 7 let sídlo král David, který vládl zatím pouze jižním kmenům.
2. Skupina sídlící blízko pouštní oblasti Negevu, svatyně **Beer-Ševa**, předek: **IZÁK**. Tuto skupinu připojil David ke svému jižnímu království.
3. Skupina původně z Horní Mezopotámie (*města: Chárán, Náchor, Terach*), přesídlila do severnějších oblastí Palestiny, svatyně v **Šekemu**, předek: **JÁKOB**.
4. Skupina která zažila pobyt v Egyptě a potom hromadný odchod. Dlouho pobývala na poušti a potom se usadila v pohoří Efraim (*nejseverněji*), svatyně v **Šilo**, předek **IZRAEL** (*později byl ztotožněn s Jakobem*).

Původně sloužila tradice o praotcích pouze pro jednotlivé kmeny a rody. Později, po vytvoření jednotného království za krále Davida, měly příbuzenské vztahy mezi jednotlivými praotci vysvětlovat jednotu nového státu. (*Mezi beduíny je obvyklé vyjadřovat například i smluvní vztah pomocí příbuzenského.*)

Merenptahova stéla nalezená v Karnaku popisuje vítězný boj egyptského faraóna Merenptaha s Izraelci v Palestině. Došlo k němu někdy kolem r. 1200 př.n.l. Pisatel píše, že Izraelce úplně vyhladil, ale při psaní oslavných nápisů se často přehánělo a někdy byla skutečnost úmyslně překroucena. Z nápisu však vidíme, že **v oblasti dnešního Izraele žily skupiny izraelských kmenů již ve 12 st.př.n.l. V jediný stát se ale spojily teprve v 9.st.př.n.l., za panování krále Davida.**

Příbuzenské vztahy praotců pak můžeme zdůvodnit malou historickou úvahou: Abrahám pocházel z Chebronu, kde měl David své první královské sídlo, proto je považován za nejstaršího. Potom připojil David ke svému království další jižní kmen, žijící v okolí Beer-Ševy, a tak jejich praotec Izák byl označen za syna Abraháma. Po smrti Iš-Baala, syna krále Saula, požádaly také severní kmeny Davida, aby nad nimi vládl. Jejich předci byly ztotožněni a stali se synem Izákovým. Ústřední událostí kmenů usazených v Efraimském pohoří byl odchod z Egypta pod vedením Mojžíše. Tato událost byla tak pomocí příbuzenských vztahů mezi praotci rozšířena na všechny kmeny nového společenství. Spolu se vzpomínkou na vysobození byla také přijata úcta k jedinému Bohu, kterou vyjadřuje Desatero. A přestože jistě nepochází z doby pobytu na poušti, ale z doby mnohem pozdější, obsahuje již základní prvky izraelského náboženství, pro které nenacházíme období u žádných jiných národů Předního Východu:

- **Hospodin je jediný Bůh a jen jeho budeš uctívat**
- **Nevytvoříš si jeho obraz**

Izák

Příběh Izákův (1.kniha Mojžíšova 25.19 - 28. 9)

Izák se oženil s půvabnou dívkou Rebekou, kterou věrný Abrahámův služebník přivezl až z dalekého Cháránu a která byla příbuznou Abrahámovu bratra Náchora. Dlouho nemohla mít děti, aby se opět zdůraznila jednoduchá pravda, že **skutečným dárcem života je vždy Bůh**. Izák za svou ženu prosil, protože neplodnost byla v Izraeli pro ženu velkou hanbou. Když potom Rebeka otěhotněla, hovořila o svých dětech nejprve s Bohem. A Bůh o jejich budoucnosti hovořil ještě před narozením.

Když přišel **hlad**, neodešel Izák do Egypta jako jeho otec, ale na radu samého Boha pouze do Gerary, kde vládl Abimelek. Opět se tu odehrává příběh, kdy praotec vydává svou manželku za sestru a opět jsou prozrazeni.

Další příběhy se potom týkají více jeho syna Jákoba. **Ezau** jako prvorozený měl podle tehdejších zvyklostí nárok na mnohem větší dědictví než Jákob i na zvláštní otcovo požehnání. Autor příběhu však naznačuje, že s jeho vztahem k Bohu nebylo něco v pořádku. Říká se o něm, že chodí lovit na pole. Jenomže pole zde není v našem jednoduchém významu, ale spíše znamená posvátná místa, kam se přinášely oběti bésům a satyrům. O **Jakobovi** se pak praví, že bydlel ve stanech. Byl tedy pastevcem a už dříve jsme se setkali s tím, že autor mlčky nadržuje právě pastevcům ve stanech před obyvateli měst a zemědělci.

Dále se dozvíme, že Ezau si **prvorozenectví** nijak zvlášť necení, vždyť ho prodal za mísu čočovice. Jako by tím autor naznačoval, že zaslíbení spojené s prvorozenectvím si ani nezaslouží. Zásadním způsobem pak o Boží zaslíbení bojovala matka Rebeka. Přesvědčila Jákoba, aby si ruce obalil kožkami, připravila již slepému Izákovi jeho oblíbené jídlo a poslala Jákoba s jídlem k otci. Ten je přesvědčen, že má před sebou Ezaua a udělí mu své požehnání. Jakkoli se nám to může zdát jako podvod, Bůh zaslíbení nezrušil. Rebeku přece hnala netrpělivá snaha, **aby se zaslíbení dostalo tomu, kdo byl jako jeho nositel vhodnější**.

Jenomže Ezau byl lovec a bojovník a když se dozvěděl o Jákobově lsti velice se rozzlobil. Aby Rebeka zabránila možné pomstě, vypravila rychle svého milovaného syna ke své rodině do Cháránu.

Jákob

Příběh Jákobův. (1. kniha Mojžíšova 28.10 - 35. 25)

Jákob se vydal do Cháránu k rodině své matky Rebece nejen proto, že se bál svého bratra, ale také proto, aby si tu našel vhodnou ženu. Žena přece zajišťuje budoucnost rodu.

O **Ezauovi** se dočteme, že se oženil s Chetejkami Jehuditou a Basematou, které působili Izákovi a Rebece hořké trápení. Nakonec si k nim přibral ještě třetí ženu přímo z rodiny Izmaelovy, aby byl ještě úžeji spojen s Abrahámovým rodem a zajistil si tak odkaz Otců.

A zatímco se tak bez větší námahy oženil již potřetí, před **Jákobem** je ještě mnoho trápení a daleká cesta. Na této cestě ale poprvé promluvil k Jákobovi Hospodin. Slíbil mu trvalou ochranu a znovu mu zaslíbil zemi i hojné potomstvo.

V Cháránu pak byl Jákob velice pohostinně přijat příbuzným Lábánem. Na první pohled se zamiloval do jeho dcery Ráchel. Slíbil tedy, že bude Lábánovi za ni sloužit 7 let. Po sedmi letech mu však Lábán dal namísto Ráchel Leu, svou starší dceru. Jakoby chtěl Jakobovi připomenout jeho podvod s otcovským požehnáním i práva prvorozených. Jákob byl rozzlobený, ale aby dostal i Ráchel, slíbil dalších 7 let služby u tchána. To už se nám začíná **Lában** jevit tak trochu jako lakomec a podvodník.

Jákob měl tedy 2 ženy. O Lei se píše, že měla mírné oči, o Ráchel, že měla krásnou postavu. Lea porodila Jákobovi už 4 syny, ale Jákob přesto miloval Ráchel. Ta však dlouho nemohla mít děti, takže nakonec dala svému muži svou služku a její syny s Jákobem přijala za vlastní. I Lea dala Jákobovi svou služku a její syny přijala. Byl to takový zápas Jákobových žen o přízeň Jákoba i o Hospodinovo zaslíbení. Lea měla syny, ale neměla mužovu lásku. Ráchel měla Jákobovu lásku, ale zase chtěla syny. Dokonce dotírá na Jákoba: „*Dej mi syny! Nedáš-li zemřít!*“ Tady ji musí Jákob odkázat do správných mezí, když ji připomene, že jediným dárcem života je Bůh. Nakonec se Bůh rozpomenul také na Ráchel a ta porodila svého prvorozeného a dala mu jméno Josef.

Takže, to už měl Jákob poměrně velkou rodinu: 11 synů a 1 dceru. Docela rád by odešel domů. Jenomže Lábán někde zjistil, že mu Bůh žehná právě kvůli němu. Proto se mu tolik rozmnožila

stáda, proto tolik zbohatnul. Nakonec se ale dohodnou překvapivě snadno. Jákob chce pro sebe jen načernalé ovce a strakaté kozy. Vzhledem k tomu, že v Orientě bývaly kozy většinou černé nebo hnědé a ovce bílé, nezdálo se to Lábánovi příliš nebezpečné. Hned si tedy odvedl všechno načernalé a strakaté a přenechá „čisté“ stádo Jákobovi.

Jákob chce to, co je výjimečné. A aby toho bylo co nejvíc, používá k tomu praktik tehdejší magie. Klade tedy do žlabů s vodou oloupané pruty topolů, mandloní a platanů, protože vyzoroval, že potom se rodí mláďata strakatá a načernalá. To ovšem dělá pouze u kusů statných a silných. Ty nezuživé se dál mohou rodit jednobarevné, ty budou patřit Lábánovi. A zase se mu dařilo, ne pro magii, ale protože Hospodin byl s ním. Čteme dokonce, že se velice vzmožil. Tak moc, že mu Lábán a jeho synové velmi záviděli.

Jákob viděl, že už dávno není v oblibě a rozhodl se tedy odejít. Jenomže v této oblasti platilo, že muž se přičlenil do rodiny a všechno patřilo dál jeho tchánovi. Radil se proto se svými ženami, zda půjdou s ním. Ty se plně postavili za svého muže, „*Jen udělej všechno, co Ti Bůh řekl.*“, radili mu. A tak Jákob se svými ženami, syny, služebníky, se svými stády strakatých koz a načernalých ovcí odešel. Využil k tomu stříže ovcí, ke které tradičně patřily také veselé slavnosti. Proto se o jeho útěku Lábán dozvěděl až třetí den. Nejvíc ho rozeznila ztráta domácích bůžků, tzv. *teráfim*, kteří byli ochraniteli rodu a podle adopční smlouvy, uzavřené s Jákobem, měli připadnout případným Lábánovým synům. Teď je vzala Ráchel, zřejmě proto, že se jí jednání jejího otce zdálo nespravedlivé. K jejich ukrytí použila malou ženskou lest, takže Lábán nic nenašel.

Nakonec uzavřel s Jákobem smlouvu. Na její znamení vztyčil Jákob sloup. Takový, jaký vztyčil už v Bételu a který jej bude připomínat, stejně jako Izáka budou připomínat jeho studny a Abraháma jeho oltáře Hospodinu. Potom ještě spolu navršili val, na kterém na znamení smlouvy spolu pojedli.

Jákoba teď čekalo setkání se svým bratrem Ezauem. Aby jej dobře naladil, poslal mu několik stád dobytka. Ale i tak se velice pokorně modlil k Bohu. Byla to vřelá modlitba srdcem, bez nějakých rituálních obřadů. Nakonec čteme ještě o **zápase s Bohem**, podle kterého dostal také nové jméno Izrael a na který mu zůstala nadosmrti památka. Celý zápas je dost záhadný, má démonické rysy a vykladači nejsou dost zajedno, co nám měl vlastně říci. Někteří tvrdí, že šlo o jakési stručné dějiny Jákobových zápasů, jiní, že šlo o závěrečnou zkoušku na závěr Jákobovy školy ve službách Hospodina. V každém případě nesdělil tajemný bojovník své jméno, právě proto, aby nemohlo být kulticky zneužito. Jákobova poranění se připomínalo při oběti zvířete, oddělením šlachy u kyčelního kloubu.

Setkání s Ezauem a jeho 400 druhů dopadlo nad pomyslením dobře, Ezau sám se dokonce k němu rozběhl a objal jej. Přesto se však Jákob usadil odděleně.

Josef

Příběh o Josefovi (1.kniha Mojžíšova 39.1 - 48.22)

Svého nejmilovanějšího syna Josefa ustavil Jákob za dohlázele nad svými bratry. K tomu účelu mu také daroval pestře tkanou suknicu. Ale Josef se od bratrů nelišil pouze oblečením. On také míval zvláštní sny a ty potom bratrům vykládal. Nemůžeme se tedy divit, že na něj bratři nepromluvili pokojného slova. Jednou, když je zase Josef přišel zkontrolovat na pastviště, napadlo někoho, že ho zabijí a hodí do cisterny. O Rúbenovi je řečeno, že ho chtěl zachránit a tak navrhnul, ať ho jenom hodí do cisterny. Přece se neposkvrní bratrovou krví. Určitě už plánoval jak ho zachráni a přivede otci. Měl u něj nějaký ten vroubek a potřeboval si ho vyžehlit. Možná už šel i pro pomoc a tak se další děj odehrával bez něho. Bratři se u cisterny posadili a pojedli chléb. Což ovšem znamená něco víc než jen, že by bratři byli unavení a hladoví. Společným jídlem se totiž uzavíralo společenství. Takže bratři se tímto společným jídlem vzájemně zavázali k míčlivosti.

Najednou se objevila v dáli karavana Izmaelců. Nejspíš ani **Juda** nechtěl Josefa zabít a bál se, že by to bratři ještě mohli udělat. Možná, kdyby v této chvíli navrhnul, ať Josefa pustí, přidali by se k němu i další bratři. Třeba se jen báli říci nahlas, že vůbec netouží po bratrově smrti. Ale Juda navrhnul, ať ho prodají. Prodali ho tedy za 20 šekelů stříbra a Josef putoval do Egypta.

Tady byl **prodán dvořanu Potífarovi**. Byl šikovný i hezký a oblíbil si ho nejen jeho pán, ale dokonce i jeho žena. Několikrát se ho pokoušela svést, ale když jí Josef vytrvale odmítal, obvinila ho, že ji chtěl znásilnit. To bylo vážné obvinění, proto Josef putoval do královského vězení. Odtud se dostal teprve, když **měl faraón zvláštní sen**, kterému žádný z jeho vykladačů nerozuměl. Vysvětlil ho až Josef: po 7 bohatých letech přijde 7 neúrodných let. Ale nejenom, že sen vyložil.

Dokonce navrhnul i hospodářská opatření. Je proto přirozené, že tohoto schopného mladého otroka učinil faraón správcem země.

Když po 7 úrodných letech přišel hlad, objevili se jednou i Josefovi bratři, kteří sem přišli nakoupit obilí. Josef je poznal, ale nehlásil se k nim. Naopak je **obvinil, že jsou špehové**. Na důkaz jejich nevinu chtěl vidět nejmladšího bratra **Benjamina**. Kdoví, kolik mu bylo let, když ho viděl naposled. Jako rukojmí nechal ve vězení **Simeona**. Při příští návštěvě všechny bratry poctil, ale obzvláště Benjamina zahrnoval svou péčí. Nakonec však připravil pro bratry ještě jednu zkoušku. **Do Benjaminova žoku s obilím vložil vzácný stříbrný kalich**. Když potom bratři vyšli z města, nechal je pronásledovat a prohledat. Benjamina, jako zloděje, si chtěl nechat u sebe jako otroka. Tady se teprve ukázalo, jak Juda bojuje za mladšího bratra. Zaručil se přeci za něj otci a slíbil, že ho v pořádku přivede zpět. Teprve po velkém pokání ze strany bratrů, Josef uznal, že už litovali dost a dal se jim poznat. Celou rodinu pak pozval do Egypta, kde jim faraón dal zemi Gošen.

Příběh o Josefovi je více **román** s napětím, zápletkou a šťastným koncem, než historické vyprávění. Jsou v něm však popsány obyčeje a zvyklosti na královském dvoře, které najdeme potvrzené třeba v malbách nebo nápisech na zdech chrámů. Jde například o ustanovování místodržitele, balzamování a pod. Dokonce i ekonomický výsledek Josefovy činnosti byl realitou. Nevíme sice, jestli skutečně nějaký semitský správce prodával obilí z královských sýpek lidem za půdu a otroctví, ale víme, že veškerá půda v Egyptě patřila faraónovi a všichni obyvatelé byli jeho poddaní. Vidíme tedy, že příběh skutečně pochází z doby, o které vypráví, ale nejde mu v první řadě o zachycení historie. Spíše nám chce ukázat, jak důležité je žít s Bohem. Člověk, který s Bohem skutečně žije, je potom požehnáním a pomocí pro všechny lidi okolo sebe. Někdy i pro celou zemi.

Archeologie a mimobiblické zprávy nás informují o tom, že někdy v 17.-16.st.př.n.l. pronikaly do Egypta stále početnější **kočovné skupiny z východu**. Toto stěhování z východu na západ jsme si už připomínali v souvislosti s Abrahámem. Také on se vydal stejným směrem. Existují doklady o tom, že Egyptané dovozovali těmto kočovným kmenům usazovat se na okrajových územích, a také v zemi Gošen. Jedna taková vlna se ovšem rozhodla Egypt dobýt. Měli nové zbraně: luky většího dostřelu, bronzové meče, šavle, sekery, ale hlavně měli vozy tažené koňmi. To bylo pro Egyptany něco tak neobvyklého, že nakonec prohráli.

Kolem r.1650 př.n.l. ovládli tyto přistěhovalci celou deltu Nilu a založili svůj vlastní **panovnický rod ve městě Avaris**. Egyptané je označovali jako „*hekan-chasut*“ (= *vládci cizích zemí*), ale někdy spíše posměšně pastevečtí králi. Řečtí historikové psali Hyksósové a tak to také říkáme i my. Profesor Hrozný tvrdí, že **Hyksósové** byl kmen Churrijců, ovládaných malou skupinou Indoevropanů, kteří při svém postupu Sýrii s sebou strhli i část semitského obyvatelstva. Je možné, že s touto vlnou se do Egypta dostali i Hebrejové, kterých se později ujal Mojžíš.

V každém případě nebyli tito cizí vládcové Egyptany přijati a tak si za svoje pomocníky a **rádce vybírali raději také cizince**. Období nadvlády Hyksósů skončilo kolem r.1550 př.n.l. K moci se dostal opět Egyptan Ahmose I., který definitivně Hyksósy porazil. Zpočátku samozřejmě neměl čas všimnout si kočovných kmenů, usazených v pohraničních oblastech. Jenomže jak se hospodářství země obnovovalo, začala být akutní potřeba pracovních sil. Když nestačili váleční zajatci, zotročili Egyptané dokonce i původně svobodné semitské obyvatelstvo a donutili je pracovat např. v měděných dolech na jihu Sinajského poloostrova (*tam se zachovaly nápisy*) nebo na stavbách nových měst (*to zachycují fresky*).

Největší moc získal Egypt za vlády **Ramsese II.** (asi 1294-1234př.n.l.). Hned zpočátku vlády se utkal s Chetity na řece Oronto. Jaký byl výsledek nevíme, protože obě strany nechaly vyřít do kamene, že zvítězili. V každém případě ale uzavřeli smlouvu, kterou potvrdili svatbou faraóna s chetitskou princeznou. Text smlouvy se nám zachoval, takže víme, že si obě říše rozdělily i oblasti vlivu: Chetitě - Sýrie, Egyptané - Kenán. Ramses II. byl také veliký stavebník. Když si zajistil mír, mohl se pustit do honosných staveb. Bible hovoří o městech Pitom a Ramses, kde pracovali hebrejští otroci. Stavbu města Ramses skutečně zahájil Ramses II na místě bývalého hlavního města Hyksósů, které bylo rozbořeno a pustlo. O tom, že tu hebrejští otroci pracovali svědčí jeden z papyrů, které se v Egyptě našly.